

Prawo karne wobec naruszeń praw i wolności osób starszych

Wstęp

Wrażliwość na osoby starsze jest istotną cechą cywilizacji.
Cywilizacja będzie się rozwijała,
jeśli potrafi szanować rozsądek,
mądrość osób starszych.

*Franciszek (papież)*¹

W piśmiennictwie spotkać można twierdzenie, że w warunkach współczesnych demokracji największymi zagrożeniami dla społecznej spójności jest dyskryminacja ze względu na płeć, rasę i wiek². Można chyba zaryzykować tezę, że z trzech wymienionych kryteriów dyskryminacji, najbardziej zaniedbanym naukowo i legislacyjnie jest problem dyskryminacji ze względu na wiek, pomimo że dotyka on coraz szerszej części społeczeństwa. Najistotniejszą, z punktu widzenia potrzeby wdrożenia prawnokarnej reakcji, a jednocześnie najbardziej radykalną formą dyskryminacji, jest stosowanie przemocy. O ile przemoc wobec dziecka doczekała się wszechstronnego podejścia – naukowego, jurysdykcyjnego (na płaszczyźnie międzynarodowej i krajowej) oraz społeczno-organizacyjnego, o tyle przemoc wobec osób starszych jest wciąż problemem rozpoznawanym, ale ostatecznie niezdiagnozowanym.

W ocenie demografów zjawisko starzenia się ludzkości będzie w Polsce szczególnie drastyczne – z jednego z najmłodszych krajów Unii Europejskiej w 2060 r. stanie się najstarszym³. Demograficzne starzenie się społeczeństw stało się symbolem XX w.⁴ Jakkolwiek argument ilościowy nie jest fortunny ze względów aksjologicznych – każdy człowiek potrzebuje wsparcia systemowego w ochronie przed przemocą – to jednak coraz większy udział seniorów w populacji wymaga szczególnego podejścia do dotykających ich problemów. Starzenie się ludności ma bowiem wielkie znaczenie nie tylko

---

¹ *Franciszek (papież)*, Ludzie starsi to my, Audiencja generalna 4.3.2015 r., https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/audiencje/ag_04032015.html.

² *M. Halicka*, Ludzie starzy jako ofiary przemocy, w: *P. Szukalski, B. Szatur-Jaworska* (red.), Aktywne starzenie się – Przeciwdziałanie barierom, Łódź 2014, s. 86; *P. Sztompka*, Przestrzeń życia codziennego, w: *M. Bogunia-Borowska* (red.), Barwy codzienności. Analiza socjologiczna, Warszawa 2009, s. 59.

³ *M. Okólski*, Wyzwania demograficzne Europy i Polski, *Studia Socjologiczne* 2010, Nr 4, s. 37.

⁴ *P. Kocimska*, Starość wyzwaniem dla współczesności, *NL* 2003, Nr 5.

dla miejsca ludzi starych w rodzinie, ale i dla funkcjonowania całej podstawowej komórki społecznej⁵, a w konsekwencji dla całego społeczeństwa.

Ewa Bienkowska, swoją publikację (w 1999 r.) poświęconą wiktylizacji osób starszych, zakończyła słowami: „Opisywany fenomen – jak dotąd – nie zwrócił w Polsce niczyjej większej uwagi. Ludzie starzy nie mają żadnego swojego lobby na wzór organizacji feministycznych walczących o prawa kobiet, czy stowarzyszeń broniących praw dziecka. (...) Wydaje się, że w istniejącej sytuacji kwestią pierwszoplanową jest diagnoza zjawiska, a więc opracowanie rzetelnego dokumentu obrazującego sytuację ludzi starych w Polsce. Następnym powinno być przygotowanie «zgranego» z ową diagnozą kompleksowego programu postępowania z osobami starszymi, programu przede wszystkim o charakterze pomocowo-profilaktycznym”⁶. Tak wytyczona perspektywa zobowiązuje kryminologów i karnistów z przygotowania własnej diagnozy dotyczącej regulacji prawno-karnych odnoszących się do naruszeń praw osób starszych. Diagnoza taka wydaje się o tyle konieczna, że dostępne opracowania bardzo zdawkowo analizują aspekt prawno-karny przestępstw przeciwko osobom starszym, zwracając uwagę li tylko na zjawisko przemocy wobec osoby starszej i najczęściej ograniczając się do analizy przestępstwa określonego w art. 207 KK lub wyliczenia różnych typizacji⁷.

W naszej publikacji chcemy dokonać analizy – z perspektywy wiktymologicznej – stosownych przepisów odnoszących się do zjawiska przemocy stosowanej wobec osoby starszej i innych naruszeń jej praw. Zasadniczo przedmiotem analizy będą przepisy karnomaterialne. W wąskim zakresie sięgać będziemy po przepisy proceduralne lub wykonawcze. Natomiast regulacje innych gałęzi prawa (przede wszystkim międzynarodowego oraz cywilnego i administracyjnego) stanowić będą tło, odmalowanie którego stanowi niezbędny element ukazania działania prawa karnego w całym systemie ochrony osób starszych przed naruszeniem ich praw, w celu ustalenia, czy specjalnie dedykowana osobom starszym karnoprawna ochrona nie naruszałaby zasady *ultima ratio* prawa karnego.

Ponieważ naszym celem badawczym jest pytanie o właściwe ukształtowanie mechanizmów prawa karnego wobec problemu naruszania praw osób starszych, dlatego w pierwszej części opracowania przedstawiony został obszerny opis kryminologiczny i wiktymologiczny tego zjawiska, uzupełniony o aspekty socjologiczne i demograficzne. W naszym przekonaniu konieczne też było poczynienie uwag na temat regulacji międzynarodowych podejmujących problem przemocy wobec osób starszych, jak i krajowych rozwiązań usytuowanych w różnych gałęziach prawa. Ostatecznie wyniki świato-

---

⁵ *A. Baranowska*, Starzenie się społeczeństwa i związane z tym konsekwencje – perspektywa socjologiczna, w: *A. Baranowska, E. Kościńska, K.M. Wasilewska-Ostrowska* (red.), *Społeczny wymiar życia i aktywności osób starszych*, Toruń 2013, s. 50.

⁶ *E. Bienkowska*, *Osoby starsze grupą o podwyższonym stopniu ryzyka wiktylizacji*, RPEiS 1999, z. 1, s. 117.

⁷ Jedną z ciekawszych publikacji na ten temat zob. *K. Laskowska*, *Prawna ochrona ludzi starych – wybrane aspekty*, w: *M. Halicka, J. Halicki, A. Sidorczuk* (red.), *Człowiek dorosły i starszy w sytuacji przemocy*, Białystok 2009, s. 45–57.

wych i polskich badań kryminologicznych związanych z wiktymizacją osób starszych skonfrontowane zostały z przepisami prawa karnego. Zabieg taki miał dać odpowiedź na pytanie, czy prawo karne stanowi właściwą i adekwatną reakcję na przemoc fizyczną, psychiczną, seksualną i ekonomiczną wobec osób w podeszłym wieku oraz zaniedbywanie ich i porzucenie, a także inne formy naruszania praw osób starszych.

Katowice, luty 2020 r.

Autorki

[Przejdź do księgarni →](#)